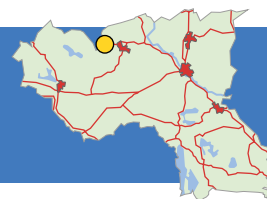

Kronobo–Fåglebo

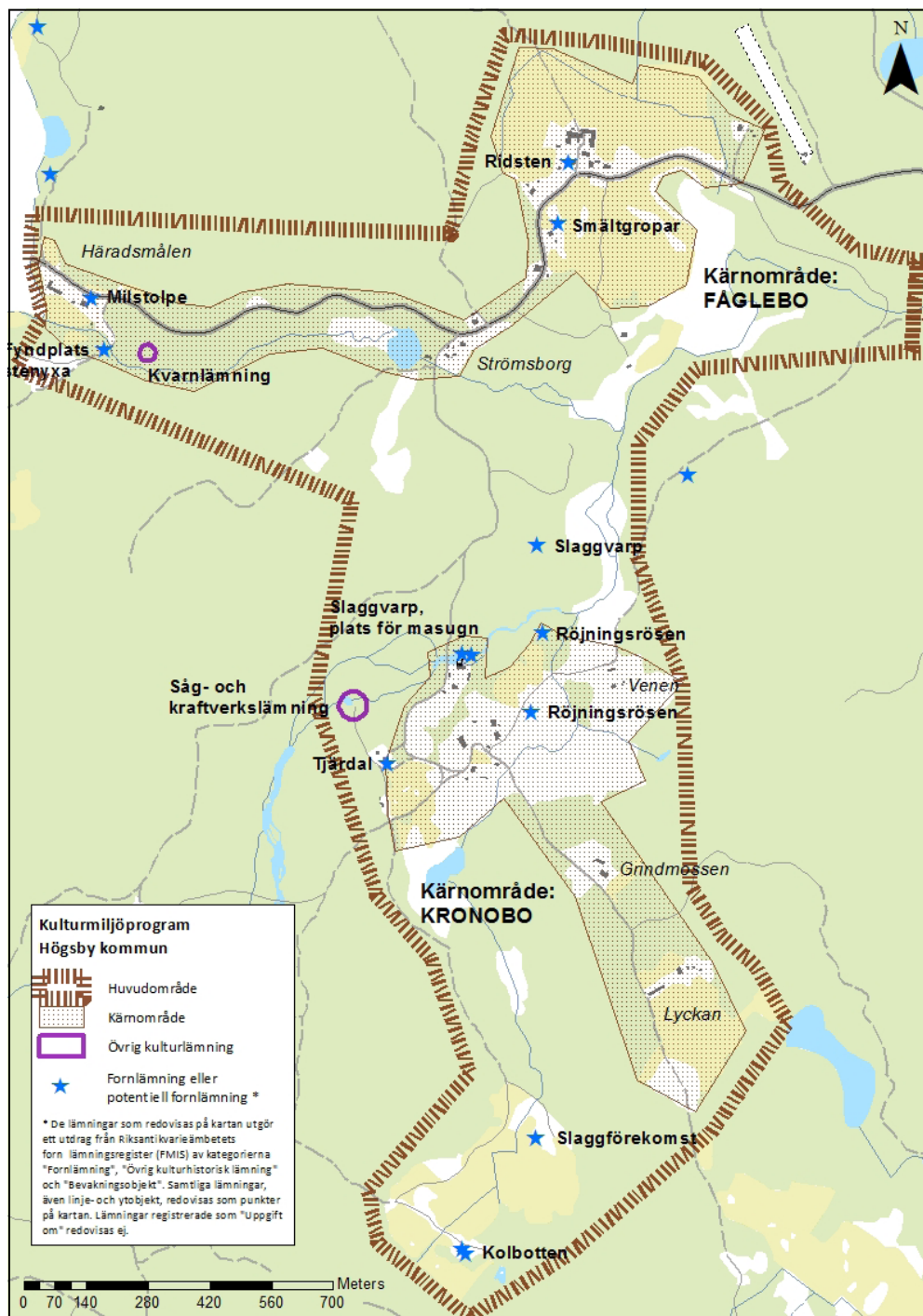

Masmästarstugan ska enligt uppgift vara uppförd omkring 1750 som bostad åt masmästaren som skötte masugnen som låg på andra sidan av vattendraget. Till höger en smedja.

Kronobo–Fåglebo

Områdesbeskrivning

Karta över huvudområdet Kronobo–Fåglebo. Huvudområdet bidrar till förståelsen för kärnområdena, genom att belysa ortens landskapliga förutsättningar och bredare historiska utveckling. Kärnområden är områden med särskilt höga kulturhistoriska värden, med koncentrationer av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, fornlämningar och/eller landskapsobjekt.

Kronobo och Fåglebo är två byar i kommunens norra skogsbygd. Nötån utgör gräns mellan byarna. I omgivningarna finns anläggningar i form av en vattensåg och en kvarn samt flera andra lämningar som illustrerar hur åns vattendrag historiskt sett använts som en viktig kraftkälla. Genom Fåglebo passerar en gammal häradsväg vars slingrande sträckning tillsammans med minnet av Fåglebo gästgivaregård, en ridsten och en milstolpe berättar om en historiskt sett betydelsefull färdväg. Byarna, framförallt Kronobo, omges av ett öppet, småbrutet odlingslandskap med flera ålderdomliga agrara element som odlingsrösen, stenmurar, trädgårdsgårdar och hamlade träd. Byarnas bebyggelse präglas av gårdsmiljöer med mangårds- och ekonomibyggnader övervägande från 1800-talet, enstaka välbevarade, men många moderniserade genom sentida om- och tillbyggnader. Den vattendrivna sågen i Fåglebo och kvarnmiljön i Kronobo med tillhörande dammar, utgör värdefulla miljöer i området.

Huvudområdet omfattar byarna Kronobo och Fåglebo, som ligger väster om Fågelfors samhälle. Båda byarna har sammansatta namn med slutändelsen ”-bo”, vilket härrör från att det när namnet gavs stod någon eller några bodar på platsen.¹ Bynamnet Fåglebo omnämns tidigast 1533 som ”Fogleboda”, med betydelsen ”bodarna där det håller till fåglar”.² Bynamnet Kronobo omnämns första gången i skrift 1526 som ”Krwnaeboda” och kan tolkas som att de bodar som gett namn åt byn legat på kronojord. Byarna storskiftades under tidigt 1800-tal, men har däremot aldrig genomgått laga skifte vilket medfört att stora delar av byarnas äldsta bebyggelse ännu ligger samlad på de gamla bytomterna.

Gränsen mellan byarna följer Nötåns huvudfåra, tidigare omgiven av madmarker, och på byarnas utmarker finns flera gölar och andra fuktmarker. Äldre kartor från 1700- och 1800-talet visar på madängarnas betydelse där flera mader med ängslador kan ses utmed ån. Idag finns ingen ängslada kvar och många av de tidigare mossodlingarna har växt igen. Ån har även nyttjats för exempelvis ålfiske. De historiska kartorna visar också hur båda byarna historiskt nyttjat Nötån som kraftkälla.³ Kronobo kvarn och den äldre sågverksbyggnaden med till hörande damm vid Strömsborg, utmed vägen mellan Fåglebo och Kronobo, utgör dock två kvarvarande anläggningar i området som kan berätta om åns betydelse. I skogsmarkerna finns flera lämningar efter tidigare skvaltkvarnar och en sågkvarn.

Vägsträckningarna som slingrar sig genom byarna har sträckningar som kan följas tillbaka till åtminstone till tidigt 1800-tal, sannolikt längre. Vägen som passerar Fåglebo upprustades under sent 1700-tal som häradsväg. En milstolpe i områdets västra del, vid gården Häradsmålen, visar på vägens historiska betydelse och förstärker vägens ålderdomliga karaktär. I byn Fåglebo har det funnits gästgiveriverksamhet, vilket också visar på att vägen historiskt varit en betydelsefull och trafikerad färdväg. Längs vägen finns viss lägenhetsbebyggelse och villor från 1900-talets första hälft.

På byarnas marker finns flera registrerade fornlämningar. De kända lämningarna dateras i huvudsak till historisk tid. Det enda undantaget utgörs av en trindyxa från jägarstenåldern, vilken framkom i närheten av Häradsmålen i samband med årensning på 1920-talet. Det registrerade lämningar i området kan istället kopplas

1 I Högsby kommun bör ”bo-namnen” i allmänhet syfta på fåbodrar, d.v.s. primitiva bostadshus eller fåhus vid avlägsna betesmarker dit djuren fördes sommartid.

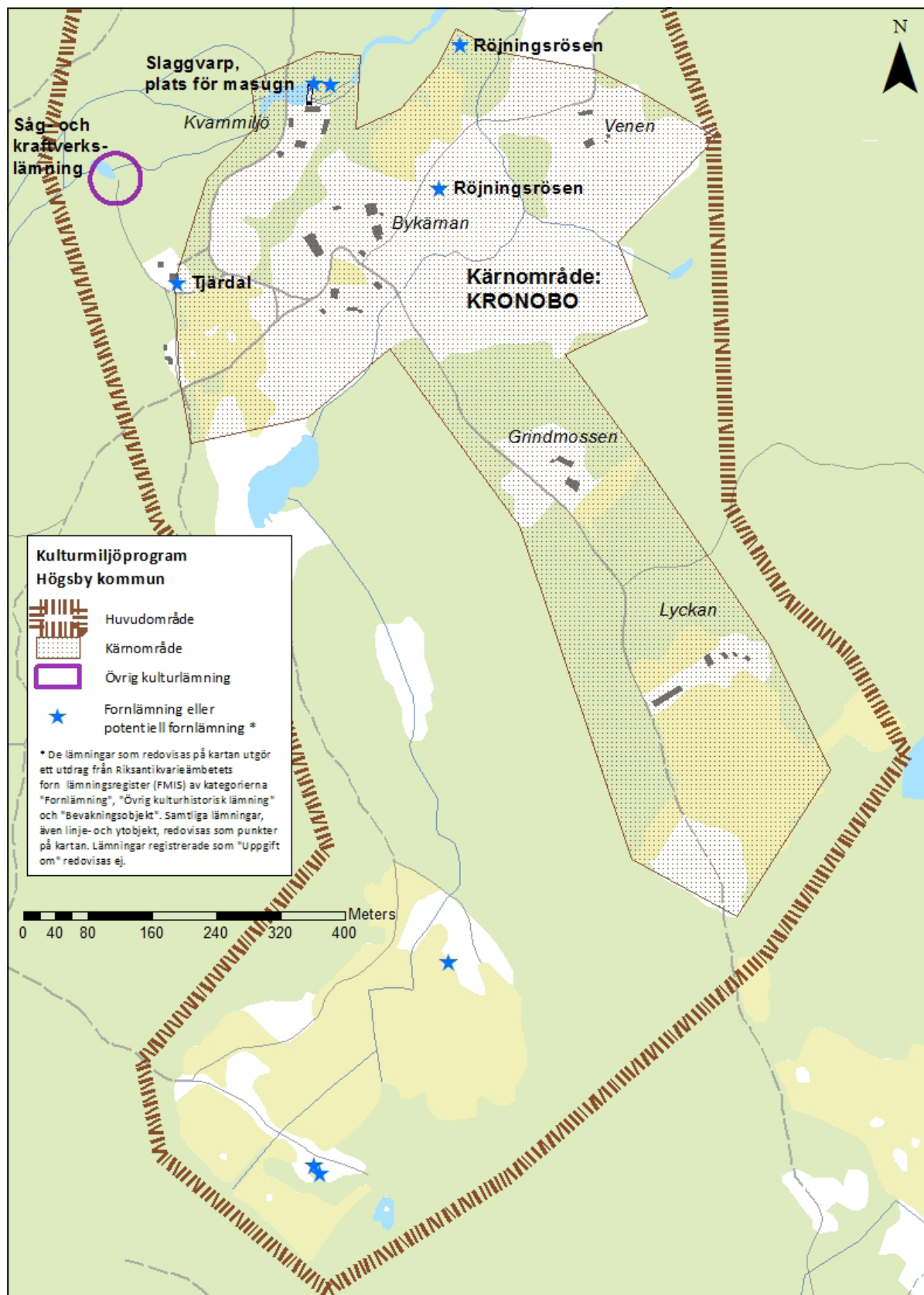
2 Sannolikt efter någon matnyttig fågel som brukade hålla till på platsen, som orre eller tjäder.

3 På en karta över Fåglebo från 1719 finns i Nötån två kvarnar utritade. Utöver en kvarn vid Kronobo ses även en lite längre nedströms, nära Klobo kvarn. Idag finns endast lämningar kvar av dessa skvaltkvarnar. Längs med hela Nötåns sträckning och vid dess biflöden har det funnits en mängd små hantverksmässiga verksamheter, förutom kvarnar, sågar, garverier, färgerier etc.

ihop med olika typer av skogsbruk. Det finns ett flertal lämningar som visar på framställning av träkol, järn och tjära. Det finns också registrerade röjningsröseområden som visar på en tid då odlingen täckte större ytor. Det tydliga sambandet med lämningar från historisk tid skall sannolikt kopplas till ett medeltida kolonisationsförlopp i området. Kronobo omges av flera lämningar som berättar om den järnframställning som en gång företagits på platsen. I området kring kvarnen och i skogsområdet finns rika och tydliga lämningar efter järnhantering i form av slaggvarp, delar av en fördämningsvall, stensatt ränna, grundstenar, en kolbotten och en äldre vägbank som tolkas som tillfartsväg till den masugn som

ska ha legat på platsen under 1600-talet (RAÄ Fågelfors 6:1, 7:1–2).

Fåglebo, på den västra gårdens gårdsplan, finns en triangelformad sten som av tradition berättas ha använts när ryttarna som besökte gästgiveriet skulle stiga på och av hästen (RAÄ Fågelfors 104:1). På betesmarken söder om Fåglebos bykärna finns ett område med gropar, vilka har tolkats som täckt- eller rotfruktgropar alternativt smältgropar (RAÄ Fågelfors 109:1). Det finns dock inga rester efter masugnen. Väster om byn finns en tjärdal (RAÄ Fågelfors 144:1). Intill åkermarken norr om byn finns röjningsrösen (RAÄ Fågelfors 142:1, 143:1).

Karta över kärnområdet Kronobo.

Kärnområde Kronobo

Klass 2

Vattnet som resurs: Kronobo kvarn. Lämningar efter vattendriven såg och kraftverk. Dokumenterad plats för en masugn.

Skogsbondens landskap: Småbrutet, kuperat och stenbundet jordbrukslandskap. Odlingsrösen, gärdesgårdar, vällagda stenmurar, hamlade björkar. Gårdsmiljöer med man- och fägårdsbyggnader från 1800-talet.

Skogen som resurs: Lämningar efter vattendriven såg. Tjärdal. Kolbotten. Slagglämningar.

Kärnområdet formar sig kring bybebyggelsen och det öppna jordbrukslandskapet som omger byn. Kronobo tycks ha tillkommit som en gård under tidigt 1500-tal, då utgörande ett halvt kronohemman, och har genom delningar och nyodling utvecklats till dagens bymiljö.⁴ Byn storskiftades under tidigt 1800-tal, men har aldrig genomgått laga skifte varför bebyggelsen ännu ligger kvar i äldre lägen.⁵

Bybebyggelsen har en viss förtätning kring ett höjdparti, byns gamla bytomt, där två gårdar ligger tätt intill varandra. De två mangårdsbyggnaderna (ca sent 1700-tal/tidigt 1800-tal) ligger på rad, tätt intill varandra och omges av några mindre uthus samt en ladugård (1948) tillhörande den västra gården. Miljön har genomgått förhållandevis stora förändringar⁶, men genom mangårdsbyggnadernas lägen upplevs miljön ännu ha en viss traditionell karaktär.

Byns övriga bebyggelse ligger spridd i området. Gården ”Lyckan”, omkring 500 m söder om bytomten och kvarnmiljön i byns norra del, förefaller vara äldst, medan torpet ”Grindmossen” och

ett bostadshus centralt i byn sannolikt tillkommit under 1800-talet, liksom torpet Venen (Klobos soldattorp). I området finns även två sentida fritidshus.

Gården ”Lyckan” har sannolikt anor sedan 1700-talet och utgör en samlad gårdsmiljö av kulturhistoriskt intresse. Gården har en typisk götisk gårdsform där mangården är tydligt åtskild från fägården. Gården har en traditionell uppsättning byggnader, som övervägande har ett äldre utförande med flera äldre byggnadsdelar bevarade. Mangårdsbyggnaden (till sina äldsta delar 1700-tal) och tre bodar/uthus ligger åtskild med trögärdesgård från ladugården (1872) i skiftesverk. Gården omges av några åkrar, omgärdade av trögärdesgårdar, vilket förstärker gårdens traditionella karaktär.

Kronobo kvarn ligger knappt 100 m norr om bytomten, där byvägen passerar över Nötån. Kvarnmiljön är en kulturhistoriskt intressant miljö. Kvarnbyggnaden (1867), som är uppförd på en äldre kvarnplats, är förhållandevis välbevarad och i gott skikt exteriört, men utrustningen sak-

-
- 4 Kronobo hade 1545 gemensam oskiftad skog med tre andra kronohemman, Kisebast, Gamlehult och Snabberyd. På 1600-talet blev Kronobo förmedlat till ¼ hemman. Då storskifte genomfördes 1807 satt fyra bönder på detta ¼ hemman.
 - 5 1807 års storskifteskarta visar att byn då bestod av två gårdar, varav den ena ägdes/beboddes av två bönder, på den äldre bytomten samt en bebyggelseenhet vid gården ”Lyckan” som ligger strax söder om byn.
 - 6 Västligaste gårdstomten bestod fram till tidigt 1900-tal av två gårdar. Ytterligare ett bostadshus låg i vinkel till det nuvarande och gårdarnas ladugårdar var placerade som ett L vid gårdsplanen. Stenfoten efter det andra bostadshuset finns kvar. Den östra mangårdsbyggnaden präglas av sentida till- och ombyggnader och dess ladugård samt äldre bod är rivna.

nas invändigt.⁷ Kvarnen var i drift fram till 1954. Kvarnen ligger invid en damm, uppförd av sten, kallmurad, och med tre utskov. På fastigheten finns också en lada (ca 1900), ett bostadshus (1867), en smedja (ca 1900) och en låg timrad, opanelad byggnad, den s.k. Masmästarstugan (ca 1750). Bebyggelsen ligger idag grupperad kring en gårdsplan intill kvarnen. På andra sidan dammen finns lämningar efter 1700-talets järnframställning, i form av en stor slaggvarp och spridda slaggförekomster samt rester efter ett äldre dämme och grundstenarna till en kvarn⁸. Lämningar efter själva masugnen som legat på platsen saknas. Masugnen byggdes under 1740-talet i samband med att Fågelfors bruk grundades. Masugnen var sannolikt felkonstruerad och togs ur bruk en kort tid därefter. I Masmästarstugan som ligger intill kvarnen, bodde således troligen masmästaren under Kronobos kortlivade järnbruksepok.

Torpet ”Venen”, som är byn Klobos soldattorp, ligger strax öster om bykärnan. Torpet låg tidigare ca 500 m norrut, men flyttades till nuvarande plats under sent 1800-tal. Förutom bostads-

huset (1800-tal) finns även en knuttimrad lada (ca 1700-tal) på gårdsplanen. Ladan låg på platsen innan torpbebyggelsen flyttades hit.

Byn omges av ett kuperat och variationsrikt odlingslandskap med såväl stenbundna hag- och ängsmarker som stenröjda åkrar. I området förekommer rikligt med agrara lämningar i form av stenmurar, ett stort antal odlingsrösen, ensatta terrasserings- och lövträdsenkla. Särskilt vällagda stenmurar finns vid torpet Grindmossen, strax söder om byn. I området finns även välbetade hagmarker och en ännu brukad mossodling i skogsmarkerna söder om byn, där det hittats rikligt med slagg.

Lite längre uppströms från kvarndammen ligger en mindre damm med fall. En grävd kanal, som förgrening från Nötån, leder fram till dammen. På platsen låg under sent 1800-tal ett vattendrivet sågverk. Omkring 1930-talet uppfördes ett mindre kraftverk på platsen, vilket försåg byn med el fram till sent 1940-tal då elledningar drogs fram till byn. Några större stenar invid fallet är det som återstår.

7 På 1807 års karta finns en mjölkvarn för husbehov inritad på den plats där dagens kvarnbyggnad ligger. Det är dock osäkert om det är samma kvarnbyggnad. I beskrivningen omnämns det även att det i byn finns en sågkvarn för husbehov och ålfiske.

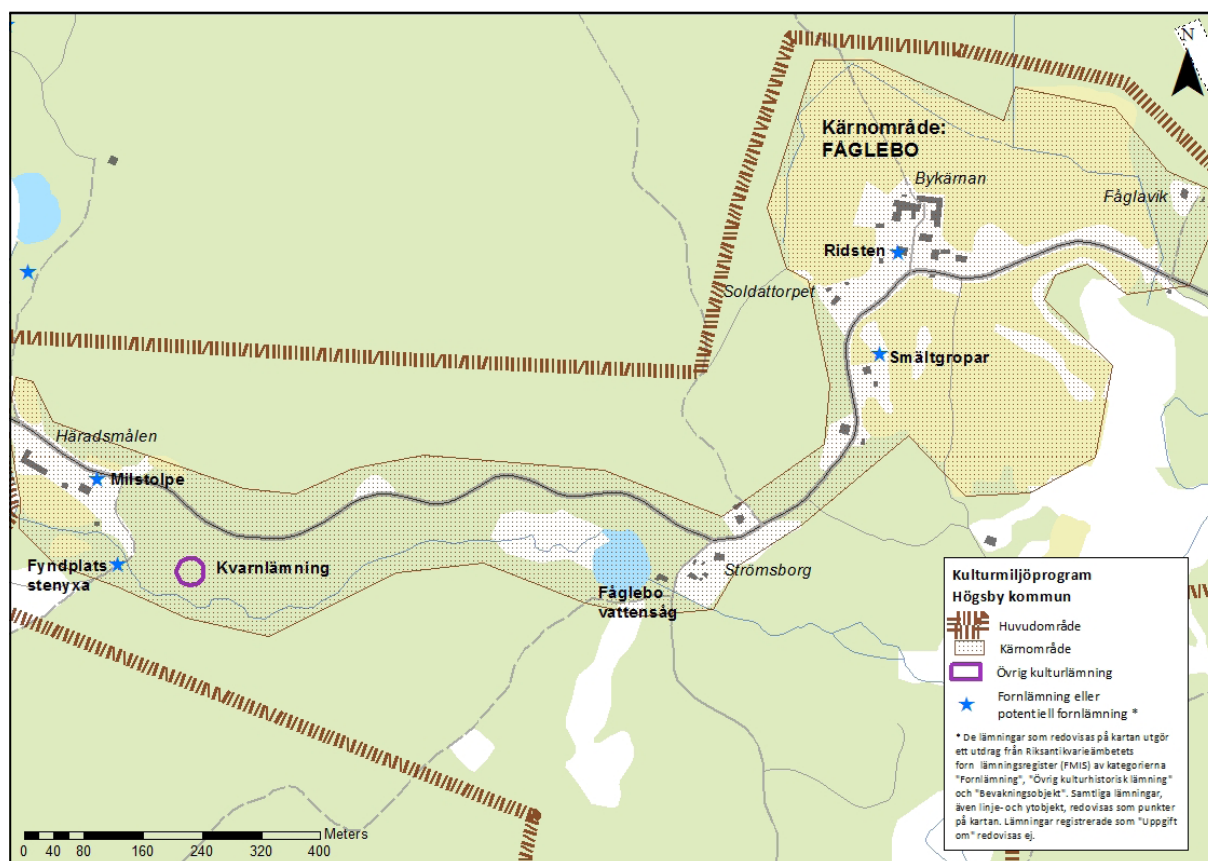
8 Kvarnlämningen kan möjligen vara en rest efter Fåglebo kvarn som enligt en karta från 1706 hade en kvarn ungefär här, på norra sidan ån.

Kronobo masugn

Masugnen uppfördes på 1740-talet av ägaren till Fågelfors bruk och jägmästare, Axel Bergman, i samband med att bruket grundats. Masugnen var uppförd av gråstensmurar och var tänkt att förse stångjärnsmedjan vid bruket med tackjärn. Redan efter en blåsning kunde dock konstateras att masugnen var felkonstruerad. Fågelfors bruk såldes 1754 till major Fredrik Åkerhielm och efter ytterligare en misslyckad blåsning i masugnen, beslutade han att bygga om masugnen. Vid samma tid ska även masmästarbostaden och en bod för tackjärnet ha uppförts. Några år senare såldes bruket till statssekreteraren Peter Fredrik

von Hegardt vid Berga gård utanför Högsby. Masugnen i Kronobo tycks inte ha fungerat till belåtenhet, utan 1760 beslutade han att uppföra en helt ny masugn i Hornsö i Långemåla socken, vilken därefter kom att förse bruket med tackjärn.

Masugnen i Kronobo läts förfalla. När byn storskiftades 1807 finns en notering om en förfallen masugn på platsen. Idag finns inga rester kvar efter masugnen, vilket tyder på att dess murar sannolikt använts som byggnadsmaterial till andra byggnader. Kvar på platsen finns några mindre slagghögar.

Kärnområde Fåglebo

Klass 2

Vattnet som resurs: Vattendrivet sågverk med tillhörande damm. Kvarnlämningar.

Skogsbondens landskap: Öppet, brutet och kuperat jordbrukslandskap. Enstaka åkerholmar. Gårdsmiljöer med man- och fägårdbyggnader från 1800-talet på äldre bytomt.

Skogen som resurs: Sågverk med bevarat maskineri. Slagglämningar, slagropar.

Vid vägen: F.d. gästgivaregårdar med bevarad ridsten och skjutsklubba. F.d. häradsväg. Milstolpe vid gården Häradsmålen. Har funnits en krog i byn.

Kärnområdet formar sig kring själva bykärnan och de närmaste inägorna samt sträcker sig bort till vattensågen och ensamgården Häradsmålen.

Byn har sannolikt uppstått under tidigt 1500-tal och bestod då av två halvhemman⁹, som därefter genom delningar och avstyckningar utvecklats

9 I 1545 års jordebok uppges att det i Fåglebo fanns ett halvt skattehemman och ett halvt frälsehemman. Vid en avmätning år 1706 hade det halva frälsehemmanet förmedlats till ¼ och det andra hemmanet var 3/8 kronohemman. På kronohemmanet bodde två bönder.

till dagens bymiljö. Byns centrala del består av tre gårdar med bebyggelsen relativt koncentrerad på den gamla bytomten, en struktur som bestått sedan åtminstone tidigt 1800-tal.¹⁰ På den västra och den mittersta gården bedrevs gästgiveriverksamhet fram till tidigt 1900-tal. Mangårdsbyggnaderna på den östra och den mittersta gården (1892 resp. 1875) är om- och tillbyggda i varierande omfattning, men har ännu en delvis äldre karaktär bevarad. Söder om mangårdsbyggnaderna ligger mindre, mer välbevarade bostadshus, s.k. undantag, varav huset (ca 1700-tal) på den västra gården förefaller vara äldst. Ladugårdarna i skiftesverk (ca sent 1800-tal) och några uthus ligger samlade mot norr och är tydligt åtskilda från mangårdarna. På den västra gårdens trädgård finns en s.k. ridsten bevarad från den tid då gästgiveriverksamhet bedrevs.¹¹ Den östligaste gårdsenheten på den gamla bytomten består idag endast av ett mindre, relativt välbevarat bostadshus (1900), ekonomibyggnaderna är sedan tidigt 1980-tal rivna.¹² Strax sydväst om bytomten ligger byns soldattorp med bostadshus (sent 1800-tal) och några mindre uthus. Ladugården som låg på motsatt sida av vägen är riven.

Det lätt kuperade odlingslandskapet som omger byn kännetecknas av de öppna markerna och de terrasseringsar som angjorts i övergången mellan sandjordarna och de lägre fuktmarkerna. Det finns några hamlade björkar och inslag av smärre åkerholmar, men i övrigt finns få andra ålderdomliga agrara spår att finna i landskapet. I byns östra del fanns fram till nyligen en timrad ängslada, en av de sista bevarade i byn.

Byns övriga bebyggelse ligger spridd utmed vägen som går genom byn och består av torp-/lägenhetsbebyggelse från 1800-talets senare hälft/sekelskiftet 1900 och en villa (1945). Torpet Fågelvik (ca 1900) öster om byn och lägenheten Strömsborg (1890) vid vägskälet mot Kronobo utgör två representativa miljöer med förhållandevis välbevarade byggnader. Intill vägen, omkring två kilometer väster om bykärnan, ligger gården ”Häradsmålen” som sannolikt flyttats till platsen under 1880-talet. Häradsmålen är den samlade gårdsmiljö vars bebyggelse framstår vara bäst välbevarad. Mangårdsbyggnaden (1882) har en tidstypisk exteriör som huvudsakligen framstår vara i ursprungsförande. I miljön finns även en bod och en ladugård (1882) i skiftesverk.

Fågelbo vattensåg (1900) ligger vid vägskälet mot Kronobo och samägdes av bönderna vid samma tre gårdar som bedrev gästgiveriverksamhet. Sågbyggnaden och dammen anlades vid sekelskiftet 1900. Vid sågen sågades såväl för eget behov som åt andra. Sågverksbyggnaden framstår vara i originalutförande och är i förhållandevis gott skick. Vattenhjulet är funktionsdugligt, men axeln är av. I övrigt finns all sågverksutrustning bevarat. Sågen var i drift fram till sent 1970-tal och drevs under de sista åren av en traktor. År 1921 installerades även en kraftstation med turbin inne i såghuset, vilken försåg Fågelbo med el fram till sent 1940-tal då elledningar drogs fram till byn. Turbinen finns ännu kvar i såghuset. Kvarndammen har närmast sågen välgjorda, stensatta dammvallar av huggen natursten. Dammvallen och uttaget är delvis rasat. Den kulturhistoriskt intressanta sågverksmiljön präglas idag av viss igenväxning.

10 Byn storskiftades 1810. Då fanns tre gårdar i byn, två kronoskattegårdar och en fräsegård, samt ett soldattorp. Den västra gården i byn var delad på två ägare. De tre gårdarnas byggnader låg tät samlade på bytomten. Kartan berättar dock inget om gårdarnas byggnader. Strax sydväst om bytomten låg byns soldattorp.

11 Ridstenen, som användes av ryttarna för påstigning på hästarna, är sägenomspunnen. En sägen berättar om en gång, troligen i slutet av 1690-talet, då kung Karl XI haft sina vägar häråt och då använde denna ridsten för att underlätta uppsittningen på sin egen häst.

12 Gården ägdes under 1900-talet mitt av Fågelfors bruk som där drev svinuppfödning.

Fåglebo gästgiveri

Genom byn Fågelbo passerar den s.k. "Foglavägen", vilken under 1790-talet rustades upp till häradsväg. En häradsväg var en förbindelseled av mindre betydelse än landsväg, men större än en sockenväg, som skulle vara 6 alnar bred (ca 3,6 m). Foglavägen gick från Högsby kyrka, förbi Fågelfors bruk och Fåglebo varpå den delar sig mot Björkmossa gästgivarregård i Virserums socken, respektive Fagerhult.

Fåglebo gästgiveri var ett av de två nya gästgiverier som socknens befintliga gästgiverier utökades med under sent 1700-tal. Det andra låg i Aboda. Enligt uppgift ska det ha legat en krog i byn dessförinnan. Gästgiveriverksamheten delades av tre gårdar i byn, den västra och den mittersta gården inne i byn och gården "Häradsmålen" omkring två kilometer väster om byn. Gårdarna turades om att

växelvis med treårsperioder vara gästgivarregårdar och erbjuda kost och övernattningsamt ordna med skjuts eller ridhäst. Enligt skjutsstadgan ålades bönderna i de kringliggande byarna att hålla de resande med häst eller hästskjuts. De skjutshållande bönderna meddelades från gästgiveriet genom en s.k. skjutsklubba som skickades runt i viss turordning. Enligt skjutsklubban, som finns bevarad, var det Klobo, Kronobo och Snabbryd som var skjutshåll.

Eftersom Fåglebo gästgiveri låg utmed mindre trafikerade vägar fick det aldrig samma betydelse som de äldre. Skyldigheten att hålla gästgivar-skjuts upphävdes 1911 (men upphörde först 1933). Förutom skjutsklubban, finns även en ridsten för att underlätta påstigning på hästen och en prislista för gästgiveriets tjänster ännu bevarade i byn.

Betydelsefulla karaktärsdrag, områden och objekt

- De kärnområden som markerats på ovanstående karta.
- Fåglebo och Kronobos äldre bytomter med sammanhållna gårdsmiljöer med mangårdsbyggnader och ekonomibyggnader övervägande från 1800-tal och tidigt 1900-tal, varav enstaka byggnader är mycket välbevarade med äldre byggnadsdelar.
- Torpmiljöer och lägenhetsbebyggelse med mindre bostadshus från sent 1800-tal/tidigt 1900-tal med tillhörande uthus.
- Sågverksmiljön vid Strömsborg med vattendrivet sågverk med komplett och välbevarat maskineri samt tillhörande damm med stenatta dammvallar.
- Gården Lyckan i södra delen av Kronobo utgör en välbevarad gårdsmiljö av gotisk typ med tydligt åtskild mangård och fägård samt välbevarade byggnader. De omgivande åkermarkerna är inhägnade med trädgårdsgårdar, vilket förstärker miljöns traditionella karaktär.
- Kronobos kvarnmiljö med välbevarad kvarnbyggnad, om än utan maskineri, och damm samt omgivande byggnader som bostadshus, smedja och uthuslänga. Den äldre masmästarbostaden och lämningarna efter 1700-talets järnframställning på platsen bidrar också till miljön.
- De öppna åker- och betesmarkerna som omger Kronobo med äldre agrara lämningar i form av stenmurar, odlingsrösen, terrasseringsringar, hamlade träd och trädgårdsgårdar.
- Äldre vägsträckningar i området; gamla häradsvägen som passerar förbi Fåglebo och den grusade byvägen genom Kronobo.

Befintligt skydd

- Fornlämningar skyddas av Kulturmiljölagen (KML 2 kap). De får inte rubbas, tas bort, täckas över eller på annat sätt ändras eller skadas utan tillstånd från länsstyrelsen. Det gäller även det s.k. fornlämningsområde som omger varje fornlämning. Länsstyrelsen beslutar om vad som är fornlämning och fornlämningsområde.
- Alla byggnader omfattas av varsamhetskravet i Plan- och Bygglagen (PBL 8 kap 17 §). Detta innebär att ändring av en byggnad alltid ska utföras varsamt, så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar tillvara dess kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden. Även underhållet av en byggnad ska anpassas till dessa värden och till omgivningens karaktär (PBL 8 kap 14 §).
- Särskilt värdefulla byggnader och områden får inte förvanskas (PBL 8 kap 13 §). Underhåll av kulturhistoriskt särskilt värdefulla byggnader ska utföras så att de särskilda värdena bevaras (PBL 8 kap 14 §).
- Värdefulla småmiljöer i jordbrukslandskapet, som till exempel åkerholmar, odlingsrösen, stenmurar och alléer, omfattas av biotopskydd enligt miljöbalken (MB 7 kap 11§). Det innebär att de inte får tas bort eller skadas.
- Odlingslandskapet kring Kronobo är värderat som klass 1 i bevarandeprogrammet "Odlingslandskapet i Kalmar län – Bevarandeprogram, Högsby kommun", framtaget av Länsstyrelsen Kalmar län.
- Fåglebo är utpekad som en kulturhistoriskt värdefull miljö i utredningen "Kulturhistoriska miljöer i Emådalen", framtagen 1982 av Länsstyrelsen Kalmar län och Kalmar läns museum.

Rekommendationer och förslag till skydd

- Ovan listade objekt, områden eller karaktärsdrag bör behållas, vårdas och tydliggöras.
- Kärnområdena är känsliga för förändringar och bör betraktas som kulturhistoriskt särskilt värdefulla bebyggelseområden enligt Plan- och bygglagen (PBL 8 kap 13 §). Fastighetsägare bör informeras om detta och vad det innebär. Områdena och deras byggnader får förändras, men inte förvanskas. Vid lovgivning och planläggning bör antikvariska hänsyn tas, vilket kan motivera att särskilda antikvariska kunskapsunderlag upprättas.
- Det är önskvärt att planbestämmelser, d.v.s. detaljplan eller områdesbestämmelser, upprättas för alla kärnområden där bebyggelsens kulturhistoriska värden kan skyddas genom varsamhets- eller skyddsbestämmelser. I dessa bör en generell lovplikt införas för rivning, för åtgärder som avsevärt påverkar befintliga byggnaders yttre, samt för åtgärder avseende eventuella ekonomibygnader.
- Huvudområdets öppna odlingslandskap har kulturhistoriskt bevarandeintresse. Landskapsvårdande åtgärder (åkerbruk, betesdrift, skötsel av landskapselement) bör i främsta hand koncentreras till områden nära den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen, fornlämningar och andra kulturhistoriskt värdefulla landskapsobjekt, som stenmurar och rösen.
- Gamla vägar inom huvudområdet bör värnas vad gäller sträckning, bredd och detaljer som hör vägmiljön till. Grusvägar bör ej asfalteras eller ytterligare dras om.

Referenser

Dederling, Coco, 2005, *Projekt Typvattendrag. Delstudie 2005. Emåns avrinningsområde inom Kalmar län*. Rapport Länsstyrelsen Kalmar län.

Erixon, Sigurd red, 1958, *Sveriges bebyggelse – landsbygden, Kalmar län II*. Bokförlaget Hermes AB.

Franzén, Olle, 1969, *Landsväg, gästgiveri och postgång*. Ur: Högsbyboken – Högsby, Långemåla och Fågelfors bygd och liv, del I. Högsby kommun.

Granlund, John, 1969, *Högsby socken och dess byar, näringsliv samt sed och tro*. Ur: Högsbyboken – Högsby, Långemåla och Fågelfors bygd och liv, del I. Högsby kommun.

Modéer, Ivar, 1969, *Bynamnen*. Ur: Högsbyboken – Högsby, Långemåla och Fågelfors bygd och liv, del I. Högsby kommun.

Odlingslandskapet i Kalmar län – bevarandeprogram. Högsby kommun. 1995, Länsstyrelsen Kalmar län.

Wallin, Folke, 1969, *Några historiska data rörande de platser som passerar vid motionsvandringen Bruket – Kronobo – Fåglebo – Bruket, söndagen den 14 dec 1969*.

www.lantmateriet.se, historiska kartor.

www.raa.se/fornsok, Riksantikvarieämbetets fornlämningsregister Fornsök.

Kalmar läns museums topografiska arkiv.

Kalmar läns museums bildarkiv.

Faktaundersökning

Lars Johansson, bosatt i Fåglebo, Margareta Stursson, tidigare bosatt i Fåglebo, Per-Olof Johansson, bosatt i Kronobo, Lars-Johan Johansson, bosatt i Fåglebo och ägare av en gård i Kronobo.

Bilder Kronobo

På den gamla bytomten ligger två mangårdsbyggnader intill varandra. Husen är till sina äldsta delar uppförda under 1700-talet/tidigt 1800-tal, men har därefter genomgått flera om- och tillbyggnader.

På den västra gårdstomten låg fram till tidigt 1900-tal två mangårdsbyggnader. Husgrunden finns ännu kvar.

Den enda kvarvarande ladugården från 1940-talet.

Där den östra gårdens ladugård tidigare låg finns idag en grävd damm.

Alldeles söder om de två gårdarna ligger en undantagsstuga, idag egen fastighet.

Bykärnan omges mot nordöst av ett påtagligt kuperat och småbrutet landskap med flera ålderdomliga agrara element i form av röjningsrösen.

I området väster om bykärnan finns två sentida fritidsfastigheter.

En bit söder om byn öppnar sig ett större sammanhängande odlingslandskap, till delar utgörande mossodlingar. På en ännu brukad åker i området har rikliga fynd av slagg hittats.

Gården "Lyckan" ligger omkring 500 m söder om bykärnan. Gårdsmiljön ger ett traditionellt intryck med dess uppsättning av välbevarade byggnader och trögärdesgårdsinhägnade marker.

Gården har en typiskt götisk gårdsform där mangården är tydligt åtskild från fägården genom en hägnad.

Gården omges av öppna åker- och hagmarker. Trägardesgårdarna bidrar till att ge miljön ett traditionellt och välbevarat intryck.

Torpmiljön Grindmossen har sannolikt uppkommit under sent 1800-tal och ligger intill byvägen söder om bykärnan. Husen har sentida om- och tillbyggnader.

Vid torpet Grindmossen finns långa stenmurar med sten från de små åkertegarna. Den ena stenmuren är mycket vällagd och ger karaktär åt miljön.

Torpet Venen från sent 1800-tal är byn Klobos soldattorp. Torpet ligger strax öster om Kronobo bykärna.

En knuttimrad lada (ca 1700-tal) står på gårdsplanen.

Kvarnmiljön vid Kronobo. I förgrunden ses kvarndammen med kvarnbyggnaden som var i drift fram på 1950-talet. Mitt i bild ses mjölnarbostaden och till höger om den Masmästarstugan och smedjan.

Mindre damm och fall där det tidigare legat en vattendriven såg och senare ett kraftverk.

En tjärdal.

Bilder Fåglebo

Fåglebo bykärna med de tre gårdstomterna på rad.

Jordkällaren och undantagsstugan på den västra gården är två ålderdomliga byggnader som tillsammans med bystrukturen ger byn viss traditionell karaktär.

Den mittersta gårdens mangårdsbyggnad och undantagsstuga från 1800-talets senare hälft.

Ladugårdarna till den västra och den mittersta gården ligger samlade norr om mangårdarna. Ladugårdarna tycks till sina äldsta delar vara uppförda under 1800-talet med senare tillbyggnader.

Skjutsklubban och ridstenen berättar om den gästgiververksamhet som bedrevs i byn under 1800-talet.

Vid den östra gården i bykärnan finns endast den mindre mangårdsbyggnaden kvar. Här låg dock sedan 1923 Södra Kalmar läns svinavelsstation.

Byns f.d. soldattorp ligger kvar på samma plats som under 1700-talet. Byggnaderna framstår dock vara från sent 1800-tal.

Bykärnan sedd från åkermarken söder om byn. I förgrunden anas de gropar i marken som tolkats som smältgropar alternativt gropar för förvaring av rotfrukter.

Byn omges av ett relativt formfattigt landskap.

En äldre väg till avlägsna ängsmarker kan anas i landskapet.

Utmed den mindre skogsväg i byns östra del stod fram till för några år sedan byns enda kvarvarande ängslada.

Terrasseringarna avgränsar den låglänta odlingsmarken från högre åspartier.

Gården Häradsmålen ligger intill vägen omkring två kilometer väster om byn. Gårdens förhållandevis välbevarade bebyggelse utgör en representativ gårdsmiljö från 1800-talets andra hälft.

Ladugården vid Häradsmålen är till sina äldsta delar uppförd under 1800-talets andra hälft.

Torpet Fågelvik ligger öster om bykärnan och utgör en representativ torpmiljö från sekelskiftet 1900.

Vid vägskälet mot Kronobo, i närheten av Strömsborg, ligger Fåglebo vattensåg. Taket på sågbyggnaden kan anas på bilden.

Strömsborg med bostadshus, bod och en mindre ladugård är ytterligare ett förhållandevis välbevarat exempel på en torp-/lägenhetsbebyggelse utmed vägarna i byn.

Fåglebo vattensåg utgör en komplett sågverksmiljö från tidigt 1900-tal. Området närmast byggnaden är i behov av röjning.

Sågens damm omgärdas delvis av stenlagda dammvallar, vilka bitvis rasat.

Kvarnhjulet finns kvar, men axeln är dessvärre avbruten.

I sågbyggnaden finns all sågutrustning kvar. Axeln och de remmar som driver sågen återfinns i byggnadens nedre våning. Sågen var i drift fram till 1970-talet.

Utmed vattendragen har det legat flera kvarnar. I skogsmarken väster om byn ligger resterna efter Härads målens skvaltkvarn i form av en kvarnsten och dammvallar samt en bitvis stensatt kanal.

